

بسمه تعالی

فلسفه، ضرورت و راهبرد های اصلی اقتصاد مقاومتی

نویسندگان:

دکتر علیرضا علی احمدی^۱

حامد نجفی جزه^۲

چکیده:

این مقاله در پی پاسخ به فلسفه، ضرورت و راهبرد های اصلی اقتصاد مقاومتی است. در بخش اول مقاله و در پی پاسخ به ضرورت اتخاذ رویکرد اقتصاد مقاومتی مباحثی عنوان می گردد. استدلال می شود که طراحی اقتصاد مقاومتی مبتنی بر آموزه های اسلام در باب جدال پایان ناپذیر حق و باطل تا زمان ظهور منجی، یک ضرورت تاریخی است و به جهت ویژگی های جمهوری اسلامی ایران و تشدید تحریم ها در پارادایم جنگ نرم یک ضرورت مقطعی می باشد. پس از آن در پی پاسخ به راهبردهای اصلی اقتصاد مقاومتی، انواع و تاریخچه تحریم های صورت گرفته علیه جمهوری اسلامی ایران با نگاهی تحلیلی و از طریق روش مطالعات کتابخانه‌ای مورد بررسی قرار می گیرد تا نقاط تمرکز و محورهای اصلی دنیای غرب در جنگ اقتصادی روشن شود. جهت یافتن ابعاد و مولفه های اساسی اقتصاد مقاومتی، به کمک روش رویش نظریه ها، محورهای اصلی در طراحی اقتصاد مقاومتی از منظر فرمایشات مقام معظم رهبری تبیین می گردد. این مقاله در پی پاسخ به پایه های اصلی تشکیل دهنده اقتصاد مقاومتی به ۱۴ محور اصلی اشاره می نماید. ذیل هر محور، چالش ها و راهکارهای موجود مورد بررسی قرار گرفته است.

واژه‌های کلیدی: اقتصاد مقاومتی، تحریم، جهاد اقتصادی، وابستگی به نفت، سیاست تجاری

^۱ دانشیار دانشگاه علم و صنعت

^۲ دانشجوی دکترا اقتصاد دانشگاه علامه طباطبائی،

مقدمه

استفاده از تحریم‌های اقتصادی به منظور اجرای مقاصد سیاسی روش جدیدی نیست. دولت‌ها به دلایل مختلف در طول تاریخ به تحریم‌های اقتصادی متوسل گردیده‌اند. در بررسی تحریم‌های صورت گرفته علیه ایران، در طی زمان از تحریم نفت ایران در زمان نخست وزیری دکتر مصدق گرفته تا تحریم‌های یک جانبه آمریکا در پی تسخیر لانه جاسوسی و قانون مجازات ایران و لیبی و و همچنین تحریم‌های شورای امنیت سازمان ملل در طی سالهای ۲۰۰۶-۲۰۱۰ و تحریم‌های نفتی اخیر آمریکا و اتحادیه اروپا، شدت و اثر تحریم‌ها به طور پیوسته افزایش یافته، اگرچه اعمال تحریم‌ها بر کشور اثرات خسارت باری را در بعضی حوزه‌ها به جا گذاشته لکن در حوزه‌های دیگری که کشور نیاز جدی داشته است، اعمال تحریم‌ها باعث بکارگیری نیروهای داخلی و بروز موفقیت‌های چشم‌گیری گشته است. لکن به دلیل نداشتن یک استراتژی واحد، شاهد عکس‌العکمل‌های ناهمگون و بعضاً متفاوتی در سازمان‌ها و نهادهای مختلف کشور در مبحث مقابله با تحریم هستیم. عمر سی و چند ساله تحریم‌ها پس از پیروزی انقلاب اسلامی علیه ایران و افزایش شدت اثر آن در طی زمان، تحریم‌ها را به یک متغیر برون‌زای جدی و اثرگذار بر اقتصاد کشور بدل نموده است که ضرورت طراحی اقتصادی جدید، با کارکردها و مولفه‌هایی نوین را تبیین می‌نماید. آنچه در ادامه مقاله مورد مذاقه قرار می‌گیرد توضیحات تفصیلی در رابطه با فلسفه، ضرورت و ابعاد این اقتصاد نوین خواهد بود که بنا به فرمایش مقام معظم رهبری یک اقتصاد مقاومتی می‌باشد.

۱. تداوم جدال حق و باطل و لزوم اتخاذ رویکرد اقتصاد مقاومتی

ابر قدرت^۳ به کشوری گفته می‌شود که دارای موقعیت ممتازی در روابط بین‌الملل بوده و توانایی تأثیرگذاری در طرح‌ها و رخدادها در مقیاس جهانی را دارد. آلیس لایمن میلر^۴، ابر قدرت را کشوری توصیف می‌نماید که توانایی لازم را جهت طراحی و اجرای پروژه‌های اثرگذار در هر نقطه از جهان داشته باشد و حتی در برخی مواقع قادر به استفاده از این توانمندی در چندین نقطه از جهان به طور همزمان بوده و در واقع قادر به ایجاد یک هژمونی در جهان باشد. (Miller, 2005) چنانچه شاخصه‌ها و مولفه‌های اصلی و اساسی جهت تعیین ابر قدرت‌ها در یک سیر تاریخی مورد بررسی قرار گیرد، تا قبل از پایان جنگ دوم جهانی- سال ۱۹۴۵- رقابت کشورها در برتری و تسلط قدرت نظامی اصلی‌ترین عنصر در تعیین ابر قدرت جهانی به شمار می‌آمد. اما پس از پایان جنگ جهانی دوم مولفه دیگری به تسلط و برتری نظامی به عنوان عنصر اصلی افزوده شد و آن هژمونی تکنولوژیک و اقتصادی بود. در این میان حلقه برتری قدرت نظامی کم‌رنگ‌تر شد و مقدمات دوران جنگ سرد را فراهم نمود.

^۳ Super Power

^۴ استاد رشته امور امنیت ملی در مرکز کارشناسی ارشد نیروی دریایی آمریکا

تحلیل گران تاریخی سالهای ۱۹۵۰ تا ۱۹۹۰ را دوران جنگ سرد می دانند، دورانی که در آن دو طرف اصلی درگیر در جنگ، کشورهای اتحاد جماهیر شوروی سابق و ایالات متحده آمریکا بودند.

هژمونی اقتصادی یک دولت از یک سو، مستلزم برخورداری از بالاترین قابلیت های اقتصادی، و از سوی دیگر، مستلزم اراده و توانایی آن دولت برای رهبری امور اقتصادی جهان می باشد. از این رو پس از جنگ جهانی دوم آمریکا که از یک سو شاهد زوال قدرت های تجاری اروپایی بود، و از سوی دیگر با خیزش یک قدرت پرخاطر ضد سرمایه داری یعنی اتحاد جماهیر شوروی روبرو بود با ورود فعالانه به عرصه امور امنیتی بین الملل، مدیریت توسعه جهان را بدست گرفت. (شیرخانی، ۱۳۸۷: ۱۶۷-۱۶۸)

در طول این سالها ایالات متحده از طریق مشارکت فعال در تاسیس نهادهای اقتصادی و سیاسی بین المللی چون سازمان ملل، بانک جهانی، صندوق بین المللی پول، معاهده گات و بعدها ایجاد سازمان تجارت جهانی (WTO) و ... رفته رفته حلقه دیگری را به عنوان یکی از مهمترین شاخص های تعیین ابر قدرت جهانی اضافه نمود که آن مولفه، متمرکز بر، هژمونی اقتصادی و ارائه یک سبک زندگی با مقبولیت جهانی بود.

در این میان با وجود رشد سریع شوروی در دهه های ۱۹۳۰ تا ۱۹۶۰ الگوی رشد اقتصادی این کشور از اواسط دهه ۱۹۷۰ ناکارآمدی خود را در حوزه های مختلف به نمایش گذاشت و نهایتاً در پایان دهه ۱۹۸۰ نه تنها به عنوان یک راه حل از مباحث نظری اقتصاد سیاسی کنار گذاشته شد، بلکه به همراه خود ساختار سیاسی اتحاد جماهیر شوروی را نیز از صفحه جغرافیای سیاسی جهان حذف کرد (واعظی، ۱۳۹۰)

و اتحاد جماهیر شوروی سابق که در سراسر دوران جنگ سرد (۱۹۵۰-۱۹۹۰) در کنار ایالات متحده آمریکا یکی از دو قطبی به شمار می رفت که داعیه ارائه الگویی بهتر برای حیات بشری را مطرح می ساخت در سال ۱۹۹۱ دچار فروپاشی کامل شد و اینچنین مقارن با فروپاشی شوروی و رشد بالای اقتصادی ایالات متحده و تسلط سبک زندگی آمریکایی، برتری قدرت اقتصادی به مهمترین مولفه تعیین کننده قدرت جهانی بدل گردید.

طی همین سالها، زمینه شکل گیری انقلاب اسلامی در ایران فراهم شد و جمهوری اسلامی ایران در سال ۱۹۷۹ با داعیه ارائه الگوی جهانی برای تکامل حیات بشری و دستیابی به جامعه آرمانی و مبارزه همه جانبه با ظلم و ستم استکبار جهانی و با هدف بازسازی تمدن اصیل اسلامی در عصر جدید و زمینه سازی برای برپایی حکومت عدل جهانی در جغرافیای ایران تشکیل شد و با بیرون راندن نظام سلطنتی که میراثی از استعمار کهنه ابر قدرت ها بر ایران بود فصل جدیدی از جدال مستمر حق و باطل را فراهم نمود، چرا که باعث قطع منافع دیرینه نظام سلطه به سرکردگی آمریکای جهانخوار در ایران گردید و به تدریج موجبات بیداری مسلمانان و مستضعفین عالم را فراهم نمود. در این میان دو ابر قدرت جهانی که شکل گیری قدرتی نوظهور با داعیه ارائه الگویی جهانی را خطری جدی برای خود می دیدند با تحریک صدام حسین (رییس جمهور سابق عراق) مقدمات شکل گیری یک جنگ نظامی تمام عیار را بر علیه ایران فراهم نمودند. اگرچه وقوع جنگی ۸ ساله طی سالهای ۱۹۸۰ تا ۱۹۸۸

خسارات زیادی را به زیر ساخت های اساسی و نیروی انسانی مستعد به ایران وارد نمود، لکن موجبات شکست استراتژی برتری قدرت نظامی در جهان گردید و زمینه اثرگذاری حکومت نوپای ایران اسلامی را در معادلات منطقه ای و جهانی زمینه ساز شد.

همزمانی پایان جنگ تحمیلی علیه ایران اسلامی در سالهای پایان دهه ۹۰ میلادی و آشکار شدن شواهد فروپاشی اتحاد جماهیر شوروی مولفه های اصلی و تعیین کننده ابرقدرت بودن در سطح جهانی را به مولفه های فکری- فرهنگی و اقتصادی تغییر داد و عملاً به شکل گیری آرایش جدیدی در سطح جهانی منجر شد. صف آرای دوجبهه حق و باطل، که طلایه داری جبهه حق را جمهوری اسلامی ایران و طلایه داری جبهه باطل را آمریکا و اسرائیل به عهده گرفتند.

۲. انواع تحریم علیه ایران و ضرورت بکارگیری رویکرد اقتصاد مقاومتی

۱.۲. تعریف تحریم و جنگ اقتصادی

نظریه های تحریم رابطه مستقیمی با بکارگیری قدرت اقتصادی دارد و بنا به تعریف رابرت ژیلپین تحریم اقتصادی یعنی " دست کاری روابط اقتصادی به منظور اهداف سیاسی" (Jil Meron, 1990: 10) برخی تحریم اقتصادی را جزئی از مهارت های دیپلماتیک می دانند. این برداشت بیشتر به قرن های پیشین مربوط بوده است. در اوضاع کنونی، استراتژی برپا کردن جنگ اقتصادی در جریان خصومت های جاری عصر نوین دارای اهدافی بسیار گسترده تر از مفهوم سنتی است. مخصوصاً بعد از ۱۹۹۰ الگوی تحریم دچار تغییر شده است؛ به طوری که از تحریم اقتصادی به عنوان سیاست برتر یا جایگزین ابزار نظامی با هزینه کمتر یاد می شود. (Lopez and Cortright, 1995: 18) به جهت شناخت دقیق تر تحریم ها در ذیل یک دسته بندی بر اساس تعداد طرف های مشارکت کننده در تحریم آورده شده است که شدت اثر و نفوذ آن نیز به ترتیب ذکر شده افزایش می یابد. این تقسیم بندی را در اصطلاح تقسیم حقوقی تحریم ها نامگذاری می نماییم.

۲.۲. تقسیم بندی حقوقی تحریم ها

۱.۲.۲. تحریم های یکجانبه^۵:

۱. تحریم های اعلام شده توسط رییس جمهوری یک کشور بر علیه کشور دیگر که این نوع تحریم ها با دستور رئیس جمهوری فعلی و یا رئیس جمهورهای بعدی قابل لغو می باشد مثل تحریم های اعمال شده نفتی توسط روسای جمهوری آمریکا.

^۵ Unilateral

۲. تحریم های اعلام شده توسط مجلس قانون گذاری یک کشور که به صورت قانون در آمده و لغو آن نیاز به مصوبه مجلس آن کشور دارد، مثل قانون داماتو مصوب سنای آمریکا بر علیه ایران.

۲.۲.۲. تحریم های چندجانبه^۶؛

تحریم ها در همراهی بیش از یک کشور صورت می پذیرد. بخشی از تحریم های آمریکا و متحدانش و همچنین تحریم های اتحادیه اروپا در زمره این نوع تحریم ها قرار میگیرند

۳.۲.۲. تحریم های فراگیر(جامع)^۷؛

مانند تحریم های شورای امنیت یا اتحادیه اروپا علیه یک کشور که تاثیرات منفی بیشتری را ممکن است به همراه داشته باشد. این تحریم ها معمولاً بلند مدت بوده و در بسیاری از موارد قابل حذف نمی باشد. آنچه‌انکه کشور عراق پس از گذشت ۱۰ سال از جنگ و اشغال توسط نیروهای اشغالگر آمریکایی هنوز تحت تحریم های شورای امنیت قرار دارد و تنها اجرای بعضی از مفاد آنها با سخت گیری کمتری انجام می شود.(یاوری، محسنی، ۸۹: ۱۳-۱۴)

۳.۲. تقسیم بندی اقتصادی تحریم ها

به جهت اقتصادی، تحریم های اعمال شده علیه کشورها در ۳ دسته کلی قرار می گیرند.

۱.۳.۲. تحریم تجاری(سخت)

هدف از این نوع تحریم ایجاد محدودیت در مبادلات تجاری در بخش واقعی اقتصاد بوده و معمولاً کالاهای خاص با مصارف خاص را هدف گیری می نماید و به جهت وسعت بازارهای جهانی معمولاً نظارت بر اجرای آنها با سختی های زیادی همراه بوده و هزینه هایی را برای کشور اعمال کننده دارد. مهمترین موارد تحریم های تجاری عبارت است از:

۱- سهمیه بندی، تحدید و توقف کلی صادرات و واردات؛

۲- سیاست تبعیض آمیز تعرفه‌ای، شامل رد همکاری بیشتر با کشور هدف و پذیرش امتیاز تعرفه‌ای

عمومی؛

۳- تعلیق و لغو موافقت نامه‌های تجاری و پروژه‌های مشترک و ممنوع کردن صادرات تکنولوژی؛

۴- تهیه لیست سیاهی از معاملات تجاری در حال انجام توسط کشور هدف؛

۵- قطع، تعلیق و لغو کمک های فنی و برنامه‌های آموزشی.(آذری و همکاران، ۱۳۸۷: ۷-۱۰)

^۶ Multilateral

^۷ Comprehensive

۱.۳.۳. تحریم مالی (سخت-نرم)

هدف از این نوع تحریم ها، ایجاد محدودیت در مبادلات و خدمات مالی-پولی ناظر به بخش واقعی و غیرواقعی اقتصاد می باشد. در این نوع از تحریم حجم گسترده ای از کالا و خدمات مشمول تحریم گردیده و در موارد خاص مثل دارو و مواد غذایی استثنائاً اجازه مبادله صادر می گردد. این نوع تحریم به جهت تعریف فرآیند تسویه^۸ ارز مورد استفاده به راحتی قابل کنترل و نظارت می باشد.

مهمترین انواع تحریم های مالی عبارت است از:

- ۱- ممنوعیت بیمه و سایر خدمات مالی؛
- ۲- مالیات بر صادرات کشور؛
- ۳- ایجاد محدودیت های مالی و بانکی؛
- ۴- تحریم نقل و انتقالات مالی؛
- ۵- مسدود کردن دارایی های خارج از کشور؛
- ۶- ایجاد ممنوعیت در واردات نفت خام و واردات فرآورده های نفتی؛
- ۷- ایجاد اختلال در گشایش اعتبار اسنادی برای تجار کشور؛
- ۸- ایجاد موانع در جذب سرمایه گذاری خارجی؛ (همان: ۷-۱۰).

۱.۳.۴. تحریم اطلاعاتی (نرم)

این نوع از تحریم مبتنی بر منع مبادله اطلاعات می باشد که بر دو بخش فوق قابل تقسیم است:

الف) تحریم اطلاعات بازار: مانند اطلاعات نرخ های ارز از طریق بازار فارکس

ب) تحریم اطلاعات انتقال منابع: انتقال اطلاعات مالی بین بانکی از طریق شبکه سوئیفت

جالب است اشاره شود که حدود ۹۰٪ معاملات و تجارت هر کشوری از طریق شبکه سوئیفت انجام می پذیرد و تحریم یک کشور در استفاده از این زیر ساخت عملاً به معنای حذف کشور مذکور از صفحه مبادلات تجاری است. این نوع از تحریم معمولاً با هدف تغییر رژیم^۹ انجام می پذیرد.

۳. تاریخچه تحریم علیه ایران

اولین تحریم ایران بر می گردد به دوره ی نخست وزیری دکتر «محمد مصدق» و در جریان نهضت ملی شدن صنعت نفت که دولت استعمارگر انگلستان از تحریم اقتصادی برای تغییر مواضع دولت وقت ایران استفاده کرد. (Ferier, 1982: 454)

از آنجایی که بخش عمده ای از تحریم ها علیه ایران توسط ایالات متحده طرح ریزی و به اجرا درآمده است. ابتدا به بررسی مختصری در این زمینه می پردازیم.

^۸ clearing

^۹ Regim Change

تحریم های آمریکا علیه ایران را می توان به پنج دوره اصلی تقسیم بندی کرد که هر یک ویژگی خاصی دارند

دوره اول: ۱۹۷۹-۱۹۸۱ دوره گروگان گیری؛

دوره دوم: ۱۹۸۱-۱۹۸۸ دوره جنگ ایران-عراق؛

دوره سوم: ۱۹۸۹-۱۹۹۲ دوره بازسازی؛

دوره چهارم: ۱۹۹۳-۲۰۰۱ دوره ریاست جمهوری کلینتون، مهار دوجانبه؛

دوره پنجم: دوره پس از یازده سپتامبر ۲۰۰۱.

در ادامه به ارائه توضیحاتی مختصر در باب تحریم های انجام گرفته در هر دوره پرداخته می شود.

دوره اول: اولین تحریم اقتصادی آمریکا علیه جمهوری اسلامی ایران در سال 1980 در واکنش به گروگانگیری سفارت آمریکا انجام گرفت. این تحریم قرارداد فروش صدها میلیون دلار تجهیزات نظامی را که در زمان محمد رضا پهلوی به امضا رسیده بود لغو و فروش تجهیزات نظامی به جمهوری اسلامی را غیر قانونی نمود، 12 میلیارد دلار دارایی های دولت ایران در آمریکا را مصادره نمود و کلیه مبادلات تجاری بین ایران و آمریکا را ممنوع کرد. همچنین دولت ایالات متحده کلیه مناسبات دیپلماتیک خود با جمهوری اسلامی را قطع نمود. متعاقباً چندین کشور دیگر، از جمله اتحادیه اروپا و ژاپن به آمریکا پیوستند و فروش تجهیزات نظامی و اعطای وام به جمهوری اسلامی را ممنوع کردند و خرید نفت از ایران را متوقف ساختند. این تحریم در 19 ژانویه 1981، پس از آزاد سازی گروگانهای آمریکایی لغو گردید، اما بخش قابل توجهی از دارایی های ایران به دلیل مطالبات شرکتهای آمریکایی مسترد نشد.

دوره دوم: علیرغم لغو تحریم، مناسبات اقتصادی و سیاسی بین دوکشور آمریکا و جمهوری اسلامی همچنان تیره ماند. با آغاز جنگ ایران - عراق، دولت ریگان تحریم های اقتصادی گسترده ای را علیه ایران سازمان داد که هدف عمده آنها جلوگیری از فروش تجهیزات نظامی به ایران و جلوگیری از پیروزی ایران در جنگ بود. (زمانی، ۲۰۰۷: ۳۱)

دوره سوم (دوران بوش پدر):

در سال ۱۹۹۲ قانون "منع گسترش تجهیزات نظامی ایران و عراق"^{۱۰} تصویب شد. این قانون صادرات کلیه ماشین آلات و تجهیزاتی را که به طور غیر مستقیم دارای کاربرد نظامی هستند، منع کرد و به تمام کمک های اقتصادی به ایران پایان داد.

دوره چهارم (دوران مهار دوجانبه و قانون تحریم ایران-لیبی: دوران کلینتون)

^{۱۰} Iran-Iraq Arms Nonproliferation

۱. سال ۱۹۹۳: تدوین سیاست مهار دو جانبه توسط دولت کلینتون.
۲. مارس ۱۹۹۵: دولت کلینتون، به دلیل حمایت ایران از تروریسم و مخالفت با صلح خاورمیانه، هرگ.نه مشارکت شرکت های آمریکایی را در توسعه صنعت نفت ایران منع کرد.
۳. مه ۱۹۹۶: کلینتون همه مبادلات اقتصادی با ایران را تحریم کرد.
۴. آوریل ۱۹۹۶: قانون "ضد تروریسم و مجازات مرگ" تصویب و هرگونه مبادلات مالی با ایران منع شد و از کمک های مالی با کشورهای که تجهیزات و خدمات در اختیار ایران قرار می دهند، جلوگیری به عمل آمد.
۵. اوت ۱۹۹۶: تصویب قانون "تحریم ایران-لیبی"^{۱۱} این قانون دولت آمریکا را موظف کرد تا هر شرکت خارجی را که بیشتر از بیست میلیون دلار در صنعت نفت ایران سرمایه گذاری کند، تحریم و مجازات کند.
- کلینتون رئیس جمهور وقت آمریکا در ۲۹ شهریور ۱۳۷۴ (۲۰ سپتامبر ۱۹۹۵) با تصویب طرح داماتو اجازه یافت شرکت های غیر آمریکایی را که فناوری صنعت نفت را در اختیار ایران قرار می دادند، تحریم کند. قانون داماتو پس از ادغام با طرح "بنیامین گیلمن" رئیس صهیونیست کمیسیون روابط بین الملل مجلس نمایندگان آمریکا که محتوایی مشابه قانون داماتو داشت در قالب قانون مجازات ایران و لیبی در ۱۴ مرداد ۱۳۷۵ (۵ اوت ۱۹۹۶) در کنگره آمریکا تصویب شد و سپس به امضای کلینتون رسید و برای مدت پنج سال اجرا شد (اسماعیلی، ۱۳۸۷: ۲). تحریم های احتمالی تعامل عدم صدور مجوز صادراتی، ممنوعیت دریافت وام از موسسات مالی آمریکا، امتناع از ارائه فرصت های خرید دولتی توسط آمریکا و ممنوعیت واردات از شرکت متخلف به آمریکا از مفاد این طرح بوده است (صادقی یارندی و طارم سری، ۱۳۸۵: ۱۱۲).
۶. اوت ۱۹۹۷: بخش نامه ۱۳۰۵۹ دولت کلینتون صادرات به کشورهایی که قصد صدور مجدد کالاهای آمریکایی به ایران را داشتند، منع کرد.
۷. مه ۱۹۹۸: دولت کلینتون اعلام کرد شرکت های توتال فرانسه و شرکای آن به سبب سرمایه گذاری در پروژه پارس جنوبی تحریم نخواهند شد و از تحریم مربوط به "قانون تحریم ایران-لیبی" مستثناست.
۸. ژوئن ۱۹۹۸: دولت کلینتون قانون تحریم "منع گسترش توانایی موشکی ایران" را وتو کرد.
۹. ژوئیه ۱۹۹۸ و ژانویه ۱۹۹۹: دولت کلینتون ۱۰ موسسه روسی را به دلیل مشارکت در توسعه صنعت موشک سازی ایران تحریم کرد.
۱۰. آوریل ۱۹۹۹: کلینتون با صدور بخش نامه ای صادرات مواد غذایی و دارویی را به ایران، لیبی و سودان آزاد کرد.

^{۱۱} Iran-Libya Sanction Act (ILSA), 1996.

۱۱. سپتامبر و نوامبر ۱۹۹۹: دولت آمریکا تحریم های جدیدی علیه ایران صادر کرد و کلینتون شرکت بوئینگ را در مورد صدور قطعات برای هواپیماهایی که پیش از تحریم به ایران فروخته شده و هنوز ضمانت دارند، از قانون تحریم مستثنا کرد.

۱۲. نوامبر ۲۰۰: قانون "منع گسترش قوه نظامی ایران"^{۱۲} تصویب شد که هدف آن جلوگیری از صدور تکنولوژی نظامی به ایران بود. به ویژه این قانون پرداخت کمک مالی به روسیه را منوط به رعایت قوانین تحریم آمریکا کرد.

۱۳. مارس ۲۰۰۰: آلبرایت وزیر خارجه آمریکا، تحریم برخی از صادرات غیرنفتی از جمله فرش، خاوبار و پسته را لغو کرد.

۱۴. اکتبر ۲۰۰۰: تصویب "قانون اعتبارات کشاورزی"؛ این قانون کشورهایی را که در لیست کشورهای تروریستی بودند، از دریافت ضمانت نامه های صادراتی آمریکا محروم کرد.

دوره پنجم: از سال ۲۰۰۱ تاکنون (دوره بوش پسر و باراک اوباما)

۱. ژانویه ۲۰۰۱: تحریم شرکت کره ای (با استفاده از قانون منع گسترش قوه نظامی ایران) به سبب فروش قطعات صنعتی به ایران

۲. ژوئن ۲۰۰۱: تحریم شرکت کره ای و دو شرکت چینی به سبب فروش قطعات صنعتی به ایران

۳. اوت ۲۰۰۱: تمدید قانون تحریم ایران-لیبی برای یک دوره پنج ساله.

۴. مه ۲۰۰۳: تحریم چند شرکت مالدیوایی، ارمنی و چینی به سبب فروش قطعات و کالاهای صنعتی به ایران

۵. دستور اجرایی ۱۳۳۸۲^{۱۳} ژوئن سال ۲۰۰۵: بر اساس این قانون، جرج بوش دستور مسدود کردن دارایی افرادی که در فعالیت هسته ای و سلاح های کشتار جمعی همکاری داشته اند و عضوی از شبکه حامیان چنین فعالیت هایی هستند، صادر کرد (مرکز پژوهش های مجلس شورای اسلامی، ۱۳۸۷: ۸). این اقدام با صدور دستور اجرایی ۱۳۲۲۴ در دسامبر سال ۲۰۰۱ به منظور مسدود کردن دارایی اشخاص مظنون به حمایت و ارتکاب اعمال تروریستی به اجرا درآمد.^{۱۴}

پس از بیان مختصری از تحریم های یک جانبه آمریکا،

در این میان تحریم های ریز و درشت دیگری علیه ایران نیز انجام گرفته که از ذکر آنها در این نوشتار خودداری می نمایم. شدت تحریم های اعمالی بر ایران زمانی شدت گرفت که به بهانه پیمان منع گسترش سلاح های

^{۱۲} Iran Nonproliferation Act, 2000.

^{۱۳} Executive Order 13382 (June 28,2005)

^{۱۴} Executive Order 13224(December 23,2001)

هسته ای، پرونده ایران، به شورای امنیت سازمان ملل فرستاده شد و شورای امنیت نیز در قالب فصل هفتم^{۱۵} و مواد ۴۱ تا ۴۳ قطعنامه هایی را بر ضد ایران تصویب نمود.

در این میان از سال ۲۰۰۶ تا سال ۲۰۱۰، هفت قطعنامه بر ضد ایران تصویب شد که شماره ها و تاریخ تصویب قطعنامه ها در ذیل آورده شده است که نشان دهنده قوت گرفتن تحریم های اعمالی می باشد.

۱- قطعنامه ۱۶۹۶ (جولای ۲۰۰۶)، قطعنامه ۱۷۳۷ (دسامبر ۲۰۰۶)، قطعنامه ۱۷۴۷ (مارس ۲۰۰۷)، قطعنامه ۱۸۰۳ (مارس ۲۰۰۸)، قطعنامه ۱۸۳۵ (سپتامبر ۲۰۰۸)، قطعنامه ۱۸۸۷ (سپتامبر ۲۰۰۹)، قطعنامه ۱۹۲۹ (ژوئن ۲۰۱۰)

از آنجایی که بررسی دقیق مفاد و مصوبات قطعنامه های فوق خارج از حوصله این مقاله است، صرفا به بیان اهم قطعنامه های فوق پرداخته خواهد شد. در این قطعنامه ها علاوه بر اینکه تحریم مالی ایران منعقد گردیده است، به طور مستمر افراد و نهادهای حقیقی و حقوقی متعددی بر تحریم ها اضافه گردیده اند. ویژگی تحریم های شورای امنیت، الزام کشورها به رعایت مفاد آن و تشدید تحریم ها در صورت عدم تغییر رفتار یا انجام اصلاحات مورد نظر تحریم کننده است.

در اواخر سال ۲۰۱۱، نیز با تحریم نفت ایران توسط آمریکا، تحریم ایران وارد فاز جدیدی شد. بر طبق این قانون که به قانون اختیارات دفاع ملی آمریکا^{۱۶} موسوم است و به امضای اوباما رسیده است، هر کشوری که به خرید و فروش نفت و یا فرآورده های نفتی ایران بپردازد مشمول تحریم های مالی ایالات متحده می گردد. تنها چند ماه پس از تحریم فوق، اتحادیه اروپا نیز به تبعیت از آمریکا با تصویب قانونی^{۱۷} در ۱۵ اکتبر ۲۰۱۲ هر گونه خرید، فروش، انتقال نفت خام و یا فرآورده های نفتی و همچنین سرمایه گذاری در میدین نفت ایران را تحریم کرد. موارد فوق کلیتی از تحریم های اعمال شده می باشد که ضرورت طراحی روش های نوین مقابله و خصوصا ضرورت مقاوم سازی اقتصاد کشور را بیش از پیش نمایان می سازد. البته طراحی اقتصاد مقاومتی با عنایت به موارد تبیین شده، در ادبیات اقتصادی متعارف نیز مصداق دارد^{۱۸}. بنابراین اقتصاد مقاومتی رویکردی فعال است که طی آن محور های جدیدی علیه جبهه باطل طراحی می شود.

بیان این تاریخچه از این نظر حائز اهمیت است که ریشه صف آرابی و چگونگی شکل گیری تقابل فکری و عملیاتی بین ایالات متحده آمریکا و جمهوری اسلامی ایران را به عنوان دو طرف جدال حق و باطل یادآور می شود. بنا بر اعتقادات ما شیعیان نبرد نهایی در جهان که به صورت نبرد میان دوجبهه حق و باطل صورت می پذیرد نبردی همه جانبه علیه ظلم و ستم و بیداد و ناحقیها خواهد بود که با ظهور حضرت مهدی (سلام الله علیه) - منجی عالم بشریت - با پیروزی جبهه پیروان حق به پایان می رسد و تا آن زمان، جغرافیای ایران به جهت محوریت در جبهه حق بایستی از همه ظرفیت های خود برای مبارزه، حداکثری با باطل استفاده نماید و از

^{۱۵} اقدام در موارد تهدید

^{۱۶} National Defense Authorization Act for Fiscal year 2012

^{۱۷} قانون به شماره CFSP/635/2012

^{۱۸} کتاب اقتصاد جنگ نوشته پائول پوآست نمونه ای در این مورد می باشد

جنبش های عدالتخواهانه و بیداری اسلامی حمایت و در جهت زمینه سازی ظهور منجی عالم بشریت تلاش می نماید. اگر به بررسی محورهای عملیاتی این نبرد در طول سی و چند سال گذشته پرداخته شود تحریم های اقتصادی به عنوان مهمترین ابزار اقتصادی در حرکت دنیای غرب و در راس آن آمریکا در راستای فشار، ضربه و حتی تلاش برای حذف نظام اسلامی کاملاً مشهود است.

مسئله‌ی انرژی هسته‌ای بهانه است. آن کسانی که خیال میکنند اگر ما مسئله‌ی انرژی هسته‌ای را حل کردیم، مشکلات حل خواهد شد، خطا میکنند. مسئله‌ی انرژی هسته‌ای را مطرح میکنند، مسئله‌ی حقوق بشر را مطرح میکنند، مسائل گوناگون را مطرح میکنند، که اینها بهانه است. مسئله، مسئله‌ی فشار است، میخواهند یک ملت را به زانو در بیاورند؛ میخواهند انقلاب را زمین بزنند. (مقام معظم رهبری، ۱۳۸۹)

آنچه عنوان شد علاوه بر بازخوانی و تحلیل رفتار دشمن، برگرفته از تحلیل بیانات مقام معظم رهبری در رابطه با نحوه و چگونگی جنگ دشمن با انقلاب اسلامی در سالهای اخیر است. برخی از بیانات ایشان در رابطه با جنگ اقتصادی که ضرورت پرداختن به این مقوله خصوصاً نقطه تمرکز دشمن یعنی بحث تحریم را به روشنی تبیین می سازد، در ذیل آورده شده است:

۴. ضرورت مقابله با تهدیدات اقتصادی دشمن و شکل گیری اقتصاد مقاومتی از دیدگاه مقام معظم رهبری)

همه‌ی شواهد نشان‌دهنده‌ی این است که دشمن امروز بر روی چند نقطه تکیه‌ی اساسی دارد. از واضح‌ترین- هایش انسان شروع کند، یکی مسئله‌ی اقتصاد است. اینکه ما امسال گفتیم «سال جهاد اقتصادی»، ناظر به این بخش قضیه است. به زانو درآوردن کشور از لحاظ اقتصاد، عقب راندن و پس راندن کشور در زمینه‌ی اقتصاد، که منتهی بشود به فلج پایه‌های اقتصادی، منتهی بشود به نومیدی مردم، یکی از کارهای اساسی است. (مقام معظم رهبری، ۱۳۹۰)

سیر تاریخی تاکیدات مقام معظم رهبری، نشان از تمرکز دشمن در جنگ اقتصادی دارد، که ضرورت تدوین طرحی جامع جهت شناسایی دقیق وضعیت فعلی و آتی دشمن و راهکارهای مقابله با آن را در قالب جهاد اقتصادی با رویکرد اقتصاد مقاومتی در مقطع کنونی هر چه بیشتر نمایان می سازد.

از این منظر می توان عناوین مطرح شده به عنوان شعارهای سال را، توسط مقام معظم رهبری مقدمه ای بر اهمیت چاره اندیشی اقتصادی علیه ترفندهای دشمن و شکل گیری اقتصاد مقاومتی دانست. این شعارهای سال حلقه‌هایی بود برای ایجاد یک منظومه‌ی کامل در زمینه‌ی مسائل اقتصاد؛ یعنی اصلاح الگوی مصرف، مسئله‌ی جلوگیری از اسراف، مسئله‌ی همت مضاعف و کار مضاعف، مسئله‌ی جهاد اقتصادی، و امسال تولید ملی و حمایت

از کار و سرمایه‌ی ایرانی. ما اینها را به عنوان شعارهای زودگذر مطرح نکردیم؛ اینها چیزهایی است که میتواند حرکت عمومی کشور را در زمینه‌ی اقتصاد ساماندهی کند (مقام معظم رهبری، ۱۳۹۱)

۵. تعریف اقتصاد مقاومتی

بر اساس تعریف‌های صورت گرفته اقتصاد مقاومتی را می‌توان به چهارگونه تعریف نمود.

۵. اقتصاد موازی

یکی از نکاتی که در بدنه اجرایی کشور خصوصاً وزارت خانه‌ها و مراکز پیشرو در حوزه تحریم‌ها دیده می‌شود، عدم آمادگی و تجهیز فکری، سیاستی و نیروی انسانی متناسب با جنگ اقتصادی است. فلذا انقلاب اسلامی به اقتصاد مقاومتی و به نهادسازی‌های مقاومتی در اقتصاد نیاز دارد بطوری که نهادهای جدید قدرت واکنش سریع به این حملات و ضربات را داشته باشد.

این امر البته به معنای نفی نهادهای مرسوم نیست. البته این الگو در مدل‌های حکمرانی مرسوم در دنیا و اتفاقاً در کشورهایی که از تجربه و توان حکمرانی بیشتری برخوردار باشند وجود دارد و این کشورها از نظام‌های چندلایه‌ی سیاستگزاری و اداره‌ی امور عمومی برخوردارند. به عنوان مثال می‌توانیم از حضور همزمان نهادهای دولتی، سازمان‌های مردم‌نهاد، خیریه و بنگاه‌های خصوصی در عرصه‌ی بهداشت و سلامت یا حتی در عرصه‌ی دفاعی و امنیتی کشورهای توسعه‌یافته‌ی غربی نام ببریم. (پیغامی، ۱۳۹۱)

مشکل این الگو این است که حسب نیازهای خاص انقلاب اسلامی و در عرصه‌ی اجرا با سؤالات نوینی روبه‌رو خواهد بود، زیرا مثلاً هیچ تصویری از «بانک مرکزی موازی» در یک کشور و سامان‌بخشی به عرصه‌ی پولی-مالی کشور در دو لایه‌ی دولتی و عمومی وجود ندارد.

۲.۵. اقتصاد ترمیمی

تعریف دوم از اقتصاد مقاومتی عبارت از اقتصادی است که در پی "مقاوم‌سازی"، "آسیب‌زدایی"، "خلل‌گیری" و "ترمیم" ساختارها و نهادهای فرسوده و ناکارآمد موجود اقتصادی است. در این رویکرد به دنبال آن هستیم که با بازتعریف سیاست‌های نهادهای موجود، کاری کنیم که انتظارات ما را برآورند. مثلاً در این تعریف، ما از بانک مرکزی یا وزارت صمت می‌خواهیم که کانون‌های ضعف و بحران را در نظام اقتصادی کشور شناسایی کنند و خود را بر اساس شرایط جدید اقتصادی، تحریم‌ها یا نیازهای انقلاب اسلامی بازتعریف نمایند و در نتیجه عملکردی جهادی ارائه دهند. کشورهای توسعه‌یافته نیز در برهه‌هایی از تاریخ اقتصادی خود، مجبور به مقاوم‌سازی ساختارهای اقتصادی شدند. (همان)

مثلاً غرب پس از دو شوک نفتی ۱۹۷۹ و ۱۹۸۳ میلادی، اقدام به جایگزینی سوخت‌های فسیلی با سایر سوخت‌های نوین کرد؛ به طوری که امروزه با قیمت‌های بالای یک‌صد دلار نیز دچار شوک نفتی نمی‌شود.

۳.۵. اقتصاد دفاعی

تعریف سوم از اقتصاد مقاومتی، متوجه "هجمه‌شناسی"، "آفندشناسی" و "پدافندشناسی" ما در برابر آن هجمه است. یعنی ما باید ابتدا بررسی کنیم که مخالفان ما حمله به اقتصاد ایران و اخلاص در آن را چگونه و با چه ابزارهایی صورت می‌دهند. بنابراین وقتی به اقتصاد مقاومتی دست یافته‌ایم که ابزارها و شیوه‌های هجمه‌ی دشمن را پیشاپیش شناخته باشیم و بر اساس آنها استراتژی مقاومت خود را علیه آنان تدوین و اجرا کنیم. بدیهی است تا آفند دشمن شناخته نشود، مقاومت متناسب با آن نیز طراحی و اجرا نخواهد شد. (همان)

۴.۵. اقتصاد الگو

چهارمین تعریف نیز این است که اساساً اقتصاد مقاومتی یک رویکرد کوتاه‌مدت سلبی و اقدامی صرفاً پدافندی نیست؛ بر خلاف سه تعریف قبلی که اقتصاد مقاومتی را یا پدافندی یا کوتاه‌مدت می‌دانستند، در این رویکرد، ما در پی "اقتصاد ایده‌آلی" هستیم که هم اسلامی باشد و هم ما را به جایگاه اقتصاد اول منطقه برساند؛ اقتصادی که برای جهان اسلام الهام‌بخش و کارآمد بوده و زمینه‌ساز تشکیل «تمدن بزرگ اسلامی» باشد. (همان)

۶. راهبردهای اصلی اقتصاد مقاومتی

۶.۱. اصلاح الگوی مصرف

مسئله‌ی مدیریت و اصلاح مصرف، جزو ابعاد مقاوم سازی اقتصاد کشور است؛ نهادهای متنوعی نیز چون دستگاه‌های دولتی، غیر دولتی، بنگاه‌های خصوصی و خانوارها، با آن درگیر می‌باشند. حال سوال این است که با توجه به گستردگی حوزه‌های تحت پوشش اصلاح الگوی مصرف بایستی از کجا آغاز نمود؟

قبل از پاسخ به سوال فوق بایستی یک تعیین قلمرو از حوزه مصرف صورت گیرد تا معلوم شود که با رویکرد اقتصاد مقاومتی کدام بخش آن باید مورد تدقیق بیشتری قرار گیرد.

به طور کلی مصرف^{۱۹} به دو دسته کلی تقسیم می‌شود:

^{۱۹} Consume or consumption

۱. مصرف نهایی کالا و خدمات
 ۲. مصرف واسطه ای
- در کتاب های اقتصاد خرد به عوامل متعددی به عنوان عوامل موثر بر مصرف نهایی و واسطه ای کالا و خدمات اشاره شده است.

در ذیل بعضی از این عوامل به اختصار آورده شده است:

۱. ایمان
۲. درآمد
۳. قیمت کالا یا خدمت
۴. قیمت کالا یا خدمات جانشین یا مکمل
۵. تکنولوژی (و کیفیت) کالا یا خدمت
۶. تکنولوژب (و کیفیت) کالا یا خدمت مکمل
۷. انتظارات از آینده
۸. سلیقه مصرف کننده
۹. موقعیت فردی و اجتماعی مصرف کننده
۱۰. مصرف دیگران
۱۱. نوع کالا یا خدمت از لحاظ ضرورت مصرف و ... (داوودی، ۱۳۷۱: ۱۲-۲۰۸)

از آنجا که در صورت تشدید تحریم ها ضربه پذیری کشور در حوزه واردات مواد غذایی و کالاهای اساسی بالا خواهد بود، پیشنهاد می شود ابتدا واردات کشور در حوزه کالاهای اساسی و کشاورزی مورد بررسی قرار گیرد. نگاهی به آمارها نشان می دهد واردات بعضی از محصولات کشاورزی و همچنین فرآورده های نفتی (عمدتا بنزین) (به جهت ارزش دلاری) در صدر اقلام وارداتی قرار می گیرد که از منظر اقتصاد مقاومتی بایستی تدابیر سیاستی جدی جهت کاهش مصرف سرانه آنها و کاهش وابستگی کشور به واردات این دسته از کالاها اتخاذ گردد. جدول ذیل برخی از اقلام استراتژیک که سهم وارداتی عمده ای (از جهت ارزش دلاری) در سال ۸۹ داشته اند را، نشان می دهد. (گزارش آمار تجارت خارجی ج.ا.ا، ۱۳۹۰: ۱۳-۱۴)

ردیف	کالا	ارزش (میلیون دلار)
۱	دانه ذرت دامی	۱۰۴۰
۲	برنج	۱۰۸۸
۳	کنجاله	۸۵۳
۴	قطعات گوشت بی استخوان	۷۷۵

۷۰۲	قند و شکر از نیشکر	۵
حدود ۱۰ میلیارد دلار	کل اقلام کشاورزی ^{۲۰}	۶
۶۴۴۵۰	مجموع واردات	۷

جدول شماره ۱. سهم اقلام کشاورزی در کل واردات

با عنایت به نقطه ورود تبیین شده لازم است در موارد زیر برنامه ریزی لازم صورت پذیرد

۱. اصلاح الگوی مصرف و خانوار
۲. اصلاح الگوی مصرف و تولید کننده
۳. اصلاح الگوی مصرف و دولت
۴. اصلاح الگوی مصرف و نظام توزیع
۵. اصلاح الگوی مصرف و ضایعات
۶. اصلاح الگوی مصرف و قانون گذاری و نظارت (عزتی، ۱۳۸۸: ۱۳-۱۸)

هر یک از موارد ذیل بایستی به تفصیل مورد بررسی قرار گیرد که خارج از حوصله این مقاله است. لکن در یک جمع بندی مختصر می توان گفت اصلاح نظام تولید و توزیع، اتخاذ سیاست های تجاری مناسب، تغییر بخشی از سبد مصرفی خانوار بر اساس جانشین سازی با کالاهای دیگر و نیز سیاست های تشویقی و حمایتی دولت می تواند نقش مهمی در اصلاح الگوی مصرف داشته باشد.

۲.۶. مصرف کالای ایرانی

ایجاد و توسعه صنایع به عوامل متعددی بستگی دارد که از جمله ی آن وجود تقاضای مناسب و مستمر برای محصولات تولیدی، دسترسی به سرمایه مالی کافی جهت راه اندازی و استمرار فرآیند تولید، همچنین داشتن دانش، تکنولوژی و نیروی انسانی ماهر جهت تولید می باشد. بنابراین استفاده از ظرفیت تقاضای داخلی یکی از راهکارهای حمایت از ایجاد و توسعه تولیدات داخلی می باشد. از این رو کشورها معمولاً در حمایت از صنایع نوزاد و نوپای خود، سیاست های تجاری درون گرایی را وضع می نمایند. از نظر فردریک لیست^{۲۱} اقتصاد دان مشهور آلمانی، کشورهایی که در مسیر صنعتی شدن می باشند بایستی سیاست های حمایتی مناسبی را برای صنایع داخلی خود وضع نمایند (قدیری اصل، ۱۳۶۸: ۱۱۶)

وی در باب کشورهای در حال توسعه بیان می دارد:

^{۲۰} مشتمل بر جمع کل محصولات کشاورزی، صنایع غذایی و همچنین کود و سموم

^{۲۱} Friedrich List

تنها راه رشد، توسعه و نمو نیروهای تولیدی ملت‌های ضعیف، حمایت از ایشان در مقابل رقابت خارجی است. ولی این حمایت، باید نه عمومی باشد و نه دائمی؛ بلکه باید به مرحله بسط و توسعه اقتصادی ممالک و پیدایش و نمو آن‌ها محدود گردد. (نهبانندی ۱۳۵۲: ۲۴۹)

بنابراین یکی دیگر از راهبردهای مقاوم سازی اقتصاد مصرف کالای ایرانی است، هم به جهت رشد و توسعه صنایع داخلی و هم به جهت کاهش وابستگی به خارج در صورت تشدید تحریم‌ها. اینکه در چه کالاهایی و از طریق چه مکانیزم‌هایی بایستی اقدام به ترویج مصرف کالای ایرانی نمود، خارج از حوصله این مقاله بوده و خود نیازمند پژوهشی جداگانه است.

۳.۶. اقتصاد مردمی

خصوصی سازی یکی از اجزاء برنامه های اصلاحات ساختاری است و فرآیندی است که بر طبق آن مالکیت شرکت ها و بطور کلی دارایی ها از بخش دولتی به بخش خصوصی منتقل می شود و این پدیده موجب می گردد به کارایی آن بنگاه و یا آن دارایی افزوده شود. (دانش جعفری، ۱۳۹۱)

البته از منظر بحث های نظری موضوع برتری مالکیت خصوصی نسبت به مالکیت دولتی یک بحث قدیمی است و محدود به بحث های دهه های اخیر در مورد خصوصی سازی نمی شود. آدام اسمیت در کتاب ثروت ملل می نویسد: « در هریک از ممالک پادشاهی اروپا، می توان با فروش و یا اجاره املاک شاهی، مبالغ درآمد قابل توجهی برای دولت استحصال نمود. آثار چنین اقدامی قطعاً نسبت به وضعیت کنونی استفاده از زمین ها توسط دربار بهتر است. اگر زمین های در اختیار دربار تبدیل به املاک خصوصی شود، قطعاً عملکرد آن ارتقاء پیدا می کند و کشت محصولات کشاورزی در این زمین ها افزایش می یابد. (آدام اسمیت، ۱۷۴۴: ۸۲۴)

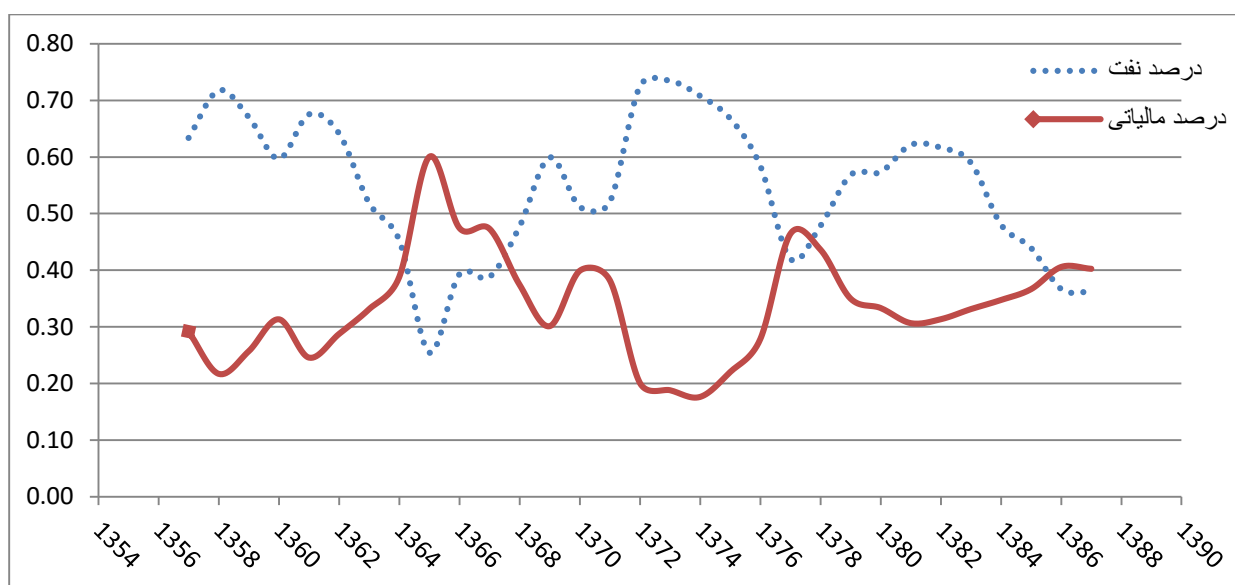
سیاست های خصوصی سازی در ایران پس از ابلاغ سیاست های کلی اصل ۴۴ قانون اساسی توسط مقام معظم رهبری در سال ۱۳۸۴ شتاب گرفت.

یکی از راهبرد های اصلی اقتصاد مقاومتی خصوصاً با توجه به افزایش روز افزون تحریم ها در حوزه های تجاری، مالی، اطلاعاتی نفت و حمل و نقل و ... استفاده از ظرفیت بخش خصوصی است. بر این اساس می توان بسیاری از حوزه های تحریمی را که دولت قادر به اداره آن نیست به بخش خصوصی واگذار نمود. از طرف دیگر کاهش درآمدهای حاصل از صادرات نفت خام و ایجاد نوسانات قابل ملاحظه در بودجه دولت واگذاری بخشی از صنایع و خدمات را بیش از پیش لازم می سازد. واگذاری فروش و تبدیل نفت خام، تامین و انتقال ارز مورد نیاز کشور و ... نمونه هایی از این موارد است. لازم است در یک تحقیق تفصیلی در یک جمع بندی از حوزه های تحریمی و مشکلات بودجه ای دولت از یک طرف و سیاست های کلی اصل ۴۴ به عنوان راهنمای واگذاری به بخش خصوصی از طرف دیگر مجموعه های اولویت دار در واگذاری به بخش خصوصی احصا گردد.

۴,۶. کاهش وابستگی به درآمدهای نفت

اقتصاد دانان دلایل متعددی را جهت حضور دولت در اقتصاد بیان می کنند که از آن جمله می توان به ارائه کالای عمومی، مبارزه با انحصار، تنظیم بازارهایی با اطلاعات نامتقارن و ... اشاره نمود. بودجه دولت به عنوان سندی است که نشان دهنده برنامه ها و هدفهای دولت می باشد که از طریق منابع مختلفی تامین می شود لکن مالیات به عنوان یکی از مهمترین منابع تأمین درآمدی دولت ها به حساب می آید. (نیکی اسکویی، ۱۳۸۸: ۴۰)

در بعضی کشورها منابع درآمدی دیگری نیز برای تامین مالی دولت ها وجود دارند. منابع طبیعی و مواد معدنی از جمله مهمترین منابع تامین مالی در اینگونه موارد است، در ایران نیز طی ۱۰۰ سال گذشته، همواره یکی از مهمترین منابع تامین مالی دولت، منابع حاصل از فروش نفت خام بوده است. شکل زیر درصد منابع نفتی و مالیاتی دولت را از سال ۱۳۵۷ تا سال ۱۳۸۷ نشان می دهد. (بانک اطلاعاتی سری های زمانی اقتصادی بانک مرکزی)

شکل شماره 1. درصد منابع درآمدی دولت از نفت و مالیات

همانطور که ملاحظه می شود به طور متوسط ۵۰٪ منابع درآمدی دولت به منابع حاصل از فروش نفت خام بستگی دارد. لکن به علت اینکه عمده درآمدهای حاصل از فروش نفت خام به شکل ارزی می باشد حضور بی قاعده این درآمدها در اقتصاد، مشکلات و ناهنجاری هایی را ایجاد می نماید. یکی از جدی ترین مشکلات احتمال بروز بیماری هلندی^{۲۲} می باشد.

^{۲۲} Dutch Disease

اصطلاح بیماری هلندی برای اولین بار در مجله اکونومیست لندن در نوامبر 1977 پدیدار شد و در واقع عنوان مقاله‌ای بود که در آن تأثیر درآمدهای ارزی حاصل از کشف و صادرات گاز طبیعی در دریای شمال (محدوده متعلق به هلند) بر اقتصاد این کشور بررسی شده است. (The Dutch Disease, 1977: 82-83)

به دنبال کشف گاز طبیعی در هلند، این کشور که واردکننده سنتی گاز بود به صادرکننده آن تبدیل و در نتیجه، عواید ارزی خارجی هنگفتی نصیب کشور مزبور شد. با این حال، متعاقب این رخداد، قیمت‌ها (به ویژه در بخش کالاهای غیرقابل تجارت) و نرخ ارز واقعی افزایش پیدا کرد. در نتیجه، تولیدکنندگان و صادرکنندگان هلندی قدرت رقابت پذیری و سهم‌شان از بازار جهانی را از دست دادند و رشد اقتصادی در این کشور، به شدت کاهش یافت. (De silva, 1994)

رونق نفتی و به طور کلی رونق در بخش منابع طبیعی صادراتی از چند طریق عملکرد اقتصادهای برخوردار از منابع طبیعی را متأثر می‌سازد که عمده ترین آنها عبارتند از:

(۱) تحریک رفتارهای رانت جویانه و فساد اقتصادی، (۲) تضعیف حکمرانی و حاکمیت خوب، (۳)

اثر جابجایی منابع تولید^{۲۳} و (۴) اثر مخارج^{۲۴} (خضری، ۱۳۸۸: ۷۱)

علاوه بر مباحث یاد شده ایجاد نوسان در قیمت و صادرات نفت خام (آنچنانکه با تحریم نفتی ایران مبتلا به کشور می‌باشد) می‌تواند باعث ایجاد کسری‌های بودجه‌جدي در دولت شود که عواقب و مشکلات خاص خود را در اقتصاد کشور به همراه دارد. با عنایت به مشکلات مطرح شده و تشدید تحریم‌ها لازم است تا با رویکرد اقتصاد مقاومتی بر روی کاهش وابستگی بودجه به نفت اقدامات اساسی صورت پذیرد. بررسی فرمایشات مقام معظم رهبری در ۲۰ سال گذشته نیز، نشان دهنده تأکیدات مکرر ایشان به دولتمردان جهت خروج اقتصاد کشور از یک اقتصاد نفتی است.

بنابراین اصلاح ساختار دولت و نظام بودجه‌ای آن یکی از اولویت‌های اصلی اقتصاد مقاومتی می‌باشد. اصلاح نظام بودجه‌ریزی کشور بایستی بر اساس دو رویکرد ۱- کاهش هزینه‌ها ۲- افزایش درآمدها، صورت پذیرد.

در بخش اول، واگذاری بسیاری از دستگاه‌ها دولتی، صنایع و خدمات به بخش خصوصی و حرکت دولت به سمت بخش‌های نظارتی و قاعده‌گذاری توصیه می‌گردد و در بخش درآمدی نیز اصلاح نظام مالیاتی، توسعه پوشش نظام مالیاتی، توسعه برخی صنایع با ارزش افزوده بالا چون صنایع دانش بنیان و ... تنها مواردی است از اقداماتی که در چارچوب اقتصاد مقاومتی قابل انجام است. توضیحات مبسوط در این مورد خارج از حوصله این مقاله بوده و بایستی به شکل جداگانه مورد بررسی قرار گیرد.

^{۲۳} The resource movement effect

^{۲۴} The spending effect

۵,۶. مبارزه با مفاسد اقتصادی

مفاسد و جرائم اقتصادی از جمله مواردی است که تأثیری مستقیم در نا کارآمد کردن سازوکارهای دولت در تنظیم جریان اقتصادی در عرصه فردی و اجتماعی دارد. این موضوع به خصوص در کشورهایی که دارای اقتصاد رانتهی هستند، دارای ابعاد و مظاهر آشکارتری می باشد. به عنوان مثال برخی از جرائم و مفاسد کلان اقتصادی به شرح زیر می باشد:

دریافت تسهیلات غیر مجاز بانکی، عدم ایفای تعهدات پس از دریافت تسهیلات بانکی، تبانی و اهمال در نظارت بر اعطای تسهیلات بانکی و نظارت بر عدم انحراف آنها، پولشویی، رشا و ارتشا، اختلاس (بویژه در نزد مدیران ارشد دستگاه های دیوانسالاری و دیوانسالاران) و ... که خود سبب بروز حجم بسیاری از جرائم کوچکی است که توسط مجرمان خرده پا بروز می کند. (زمانی، ۱۳۸۸: ۳۳)

تشدید تحریم ها شرایط اقتصادی کشور را از جهات گوناگونی از جمله حوزه مفاسد اقتصادی دچار دگرگونی کرده است. برخی از این موارد که بر اساس آن بایستی به بازطراحی سیاست ها و سازوکارها اقدام نمود به شرح ذیل می باشد:

۱. عدم شفافیت در آمار و عملکرد بسیاری از دستگاه های دولتی (کاهش نظارت همگانی و کارشناسی)
۲. تشدید اثرات فساد و ناکارآمدی اقتصادی بعضی از مدیران بر اقتصاد کشور به علت افزایش ضربه پذیری اقتصاد بابت تحریم ها
۳. بروز مشکلات در نقل و انتقالات ارز به علت تحریم های مالی و افزایش زمینه برای مفسدین اقتصادی جهت پولشویی
۴. کاهش میزان قاچاق کالا به علت افزایش نرخ ارز بر اثر تحریم های مالی و نفتی
۵. افزایش زمینه جهت واگذاری بسیاری از فعالیت های شبه ناک دستگاه های دولتی به بخش خصوصی چون فروش نفت
۶. سهمیه بندی بعضی اقلام و کالاها و چند نرخ گشتن نرخ ارز که زمینه بروز فساد را افزایش می دهد
۷. ایجاد نوسان در نرخ ارز و سوء استفاده بعضی از فروشندگان در افزایش قیمت ها در صورت نبود سیستم نظارتی کارآمد

۶,۶. اصلاح سیاست های تجاری با توجه به تحریم های تجاری و مالی

مجادله درباره تأثیر سیاست تجاری بر رشد اقتصادی از پیشینه طولانی برخوردار است. مرکانتی لیست ها اتخاذ سیاست های محدودکننده واردات را تشویق میکردند. در قرن هجدهم الکساندر هامیلتون در امریکا و در قرن نوزدهم میلادی فریدریک لیست در آلمان وضع تعرفه های وارداتی بر واردات کالاهای انگلیسی (قدرت اقتصادی آن زمان) را برای رشد صنایع کارخانه ای داخلی توصیه میکردند. در اواخر

قرن نوزدهم بر جانشینی واردات^{۲۵} تأکید می شد (Irwin,2000a). اروک (O'Rouck,2000)، کلمنس و ویلیامسون (Clemence & Williamson, 2001) و ایروین (Irwin,2000b) همبستگی مثبت بین تعرفه های وارداتی و رشد اقتصادی را برای اواخر قرن نوزدهم و اوایل قرن بیستم تأیید کرده اند. پس از جنگ جهانی دوم دیدگاهی بین اقتصاددانان، سیاست گزاران و برخی نهاد های بین المللی شکل گرفت که بر اساس آن اتخاذ سیاست جانشینی واردات سریع ترین راه صنعتی شدن و رشد اقتصادی است. بدین ترتیب سیاست جانشینی واردات طی دهه های ۱۹۵۰، ۱۹۶۰ و ۱۹۷۰ محور راهبردهای توسعه اقتصادی شد. (سلمانی، ۱۳۸۳: ۴۰)

استراتژی دیگر استراتژی توسعه صادرات^{۲۶} می باشد که عده ای معتقد بر اتخاذ این رویکرد در سیاست های تجاری می باشند.

طی سالهای بعد از انقلاب و به خصوص طی ۱۰ سال اخیر، فشار تحریم ها بر ایران شدت گرفته است. اثرگذاری این تحریم ها خصوصا در حوزه ی تجاری، لازم می نماید تا تحریم را به عنوان یک متغیر برون زای اثر گذار بر وضعیت تجاری در نظر گرفت و سیاست های تجاری را بازنویسی نمود.

با توجه به تشدید تحریم ها از سوی آمریکا و اتحادیه اروپا، بایستی در قالب یکی از دو بند ذیل اقدام به تغییر سیاست های تجاری نمود:

- تغییر شرکای تجاری و افزایش سطح مبادلات با کشورهای هم پیمان سیاسی و همسایه
- اتخاذ سیاست جایگزینی واردات در بعضی اقلام حساس و کالاهای اساسی

لازم به ذکر است وضعیت تجاری ایران با کشورهای پیرامونی از وضعیت مناسبی برخوردار نیست. جدول ذیل وضعیت تجاری ایران با کشورهای همسایه را طی سالهای ۸۹ و ۹۰ نمایش می دهد.

کشورهای همسایه	واردات		صادرات		تجارت		تغییرات	تغییرات	تغییرات
	1390	1389	1390	1389	1390	1389			
امارات	21149	17435	3313	4515	24462	21950	-3714	1202	-2512
ترکیه	3972	3075	1063	1433	5035	4508	-897	370	-527
سوریه	29	26	516	365	545	391	-3	-151	-154
عمان	158	73	107	100	265	173	-85	-7	-92
پاکستان	382	256	546	621	928	877	-126	75	-51
بحرین	31	16	28	9	59	25	-15	-19	-34
عربستان	188	139	75	109	263	248	-49	34	-15

^{۲۵} Import Substitution

^{۲۶} Export Promotion

-12	-5	-7	140	152	107	112	33	40	ارمنستان
-6	4	-10	84	90	77	73	7	17	قطر
-2.71	-2.73	0.02	28.8	31.51	28.78	31.51	0.02	0	یمن
2	12	-10	75	73	67	55	8	18	گرجستان
19	41	-22	229	210	136	95	93	115	کویت
20	31	-11	213	193	195	164	18	29	تاجیکستان
23	97	-74	503	480	465	368	38	112	آذربایجان
28	129	-101	575	547	526	397	49	150	ترکمنستان
56	15	41	214	158	76	61	138	97	ازبکستان
788	710	78	5271	4483	5150	4440	121	43	عراق
820	935	-115	3929	3109	2750	1815	1179	1294	هند
859	860	-1	2207	1348	2197	1337	10	11	افغانستان
-790	4330	-5120	41640	42431	18926	14596	22714	27835	جمع

جدول شماره ۲. وضعیت تجارت ایران با کشورهای پیرامونی (منبع: گمرک ج.ا.ا)

همانطور که مشاهده می شود حدود ۱/۳ واردات کشور از حوزه های پیرامونی است که در مورد بعضی کشورها در سال ۹۰ روند نزولی نیز داشته است. اتخاذ رویکردهایی که منجر به افزایش مرادوات با این کشورها شود مطمئنا در صدر پیشنهادات تجاری به منظور مقاوم سازی اقتصاد به حساب می آید. بخشی از پیشنهادات سیاستی جهت افزایش مرادوات در ذیل آورده شده است:

۱. احداث شهرک های صنعتی مشترک در مناطق مرزی
۲. توسعه بازارچه های مرزی و تسهیل نقل و انتقال در آن از طریق استفاده از ظرفیت های ترانزیتی
۳. حذف برخی از مدارک لازم جهت مبادلات تجاری و افزایش شاخص آزادی تجاری^{۳۷} در مورد کشورهای هدف
۴. استفاده از ظرفیت مناطق آزاد
۵. ایجاد اتحادیه های گمرکی

۷.۶. بازتوزیع ثروت بر اساس مدل های کاهش سطح فقر

یک از فاکتورهای اساسی در مقاوم سازی اقتصاد، افزایش مقاومت در سطح عاملان اقتصادی می باشد، که به طور قطع نتیجه طبیعی آن کاهش سطح فقر در بین جامعه است. در زمینه تعریف فقر مکاتب

مختلف تعاریف متعددی را ارائه نموده اند. به عنوان مثال در تعاریف سنتی، فقر عبارت است از محرومیت مادی که با معیار درآمد یا مصرف سنجیده می شود. (بانک جهانی، ۱۹۹۰، گزارش توسعه جهانی ۱۹۹۰). البته بانک جهانی در گزارش سال ۲۰۰۰-۲۰۰۱ خود مفهوم فقر را به گونه ای بسط داد که محرومیت مادی، محرومیت از آموزش و بهداشت، آسیب پذیری و در معرض خطر بودن، بی پناهی و بی نوایی را نیز در بر می گیرد. (بانک جهانی، ۲۰۰۰-۲۰۰۱: ۱۳)

از نظریات مارکسیست ها و اقتصاد دانان کلاسیک درباره علل فقر که بگذریم امروزه با تحول در نظریه های توسعه اقتصادی، مبحث توسعه انسانی مورد توجه قرار گرفته و سازمان ملل نیز هر ساله گزارشی را تحت این عنوان منتشر می سازد. در این گزارش توسعه انسانی به صورت یک شاخص مرکب مشتمل بر سه عامل سطح درآمد سرانه، برخورداری از آموزش و سلامت اندازه گیری می شود و در عین حال توزیع درآمد و برابری جنسیتی نیز مورد توجه قرار می گیرد. (هادی زنوز، ۱۳۸۴: ۱۷۰-۱۷۳)

با توجه به ویژگی های گروه های فقیر در ایران، اکثر محققین بر این ایده اتفاق نظر دارند که بیکاری مهمترین عامل فقر در ایران می باشد و اکثریت گروه های فقیر را خانواده های فاقد فرد شاغل تشکیل می دهند (پروین، ۱۳۸۶: ۹۸-۹۹)

از این رو پیاده سازی سیاست هایی که منجر به افزایش اشتغال در دهک ها و طبقات پایین دست جامعه گردد بایستی محور اساسی در طرح ریزی های سیاستی قرار گیرد. در حوزه توزیع درآمد نیز طراحی سیستم های مالیاتی مناسب از یک سو و توزیع مناسب یارانه ها از سوی دیگر می تواند به باز توزیع ثروت در جامعه و کاهش اختلاف طبقاتی کمک شایانی بنماید.

آنچه از منظر اقتصاد مقاومتی مبنای مبارزه با فقر قرار می گیرد نوع نگاه به پدیده فقر است. در اکثر مطالعات در زمینه تعریف فقر و تبیین شاخص هایی برای اندازه گیری فقر، تلاش های مناسبی صورت گرفته است. لکن در بحث مبارزه با فقر مساله این است که فقر را از چه جنسی بدانیم؟! البته تلاش هایی که جهت توزیع مجدد درآمد و پرداخت یارانه به اقشار آسیب پذیر صورت می گیرد به جای خود لازم است، لکن به نظر نگارنده فقر بیشتر از جنس ندانستن و نتوانستن است تا از جنس نداشتن. از این منظر، خصوصا با توجه به تحقیقات صورت گرفته که بیکاری را جزو عوامل بسیار جدی بر پدیده فقر در ایران می داند بعضی سیاست های سازمان های حمایتی از جمله کمیته امداد محل تردید جدی است. چرا که برخی مشاهدات میدانی از مناطق تحت پوشش کمیته امداد نشان می دهد کمک های نقدی این سازمان، به شکل قابل توجهی بر میزان بیکاری در بین خانوارهای منطقه موثر بوده است. فلذا کاهش سطح فقر و نابرابری های اجتماعی و توزیع ثروت و فرصت ها از اصول اساسی اقتصاد مقاومتی است و با این نوع نگاه افزایش آموزش و خلق فرصت هایی جهت رشد و شکوفایی اقشار آسیب پذیر بایستی در راس سیاست های اقتصادی و فرهنگی دولت قرار گیرد.

۸.۶. بازسازی سیستم پولی (تقویت پول ملی - مدل های جدید در تجارت)

امروزه بیش از ۶۰٪ مبادلات بین‌المللی با واحد پول ایالات متحده انجام می‌شود. این امر علاوه بر اینکه منافع عظیم ناشی از درآمدهای دلاری سایر کشورها را به اقتصاد آمریکا ارزانی داشته است (نریمانی، ۱۳۸۹)، امکان استفاده ابزاری از دلار را برای این کشور فراهم نموده است. رشد و توسعه تجارت بین‌المللی طی سال‌های پس از جنگ جهانی دوم، موجب افزایش تقاضای مبادلاتی برای یک واحد پول بین‌المللی گردید و از آنجا که بعد از کنفرانس برتون وودز دلار آمریکا به عنوان واحد پول بین‌المللی شناخته شد، لذا تقاضای دلار به عنوان یک ارز جهان‌روا افزایش یافت. به دلیل افزایش تقاضای مبادلاتی دلار، این امکان برای آمریکا فراهم بوده است تا برای پاسخگویی به تقاضای روزافزون مبادلاتی پول بین‌المللی، دست به خلق اعتبار و انتشار واحد پول خود بزند. این فرایند از طریق خریدهای گسترده آمریکا بعد از جنگ جهانی دوم و به خصوص بعد از برچیده شدن یکجانبه نظام پایه طلا توسط ایالات متحده، تحقق یافته است (نریمانی، ۱۳۸۸).

محوریت دلار در نظام مالی بین‌المللی باعث شده است تا ایالات متحده و خصوصا نیویورک به مهم‌ترین بازار خدمات مالی جهانی تبدیل شود. همچنین از آنجا که انجام معاملات به واحد پول هر کشوری مستلزم نظارت بانک مرکزی آن کشور است تا خلق پول، خارج از کنترل بانک مرکزی صورت نگیرد؛ لذا مبادلات تجاری به دلار در سراسر جهان تحت کنترل و نظارت بانک مرکزی آمریکا، فدرال رزرو، صورت می‌گیرد. به طوریکه تمام مبادلات دلاری تحت نظارت فدرال رزرو تسویه می‌شود.

بعد از کنفرانس برتون وودز و فراگیر شدن مبادلات بین‌الملل به دلار آمریکا، این امکان برای ایالات متحده فراهم شده است تا بتواند به دلایل سیاسی کشورهای مورد مخاصمه خود را تحریم اقتصادی کند و مانع از انجام مبادلات تجاری آن کشور با سایر کشورها شود و از آنجا که شبکه بانکی بین‌المللی نقش گلوگاه را برای تجارت بین‌الملل ایفا می‌کند، استفاده از این ابزار برای ایالات متحده در عین حالی که هزینه‌های کمی دارد با اثر بخشی حداکثری همراه است.

بیان تاریخچه ای از تشکیل نهادهای پولی بین‌المللی و تقویت دلار به عنوان ارز جهان‌روا از این منظر اهمیت دارد که مهمترین ابزار آمریکا را در اعمال و نظارت بر اجرای تحریم‌ها نشان می‌دهد.

بر اساس این مکانیزم، دفتر کنترل دارایی‌های خارجی خزانه داری^{۲۸}، قانون منع سرمایه‌گذاری و تجارت علیه ایران را از سال ۷۶ به بعد تصویب و اجرا نمود. البته آمریکا به مرور زمان و براساس سیاست تشدید تحریم‌ها بر علیه ایران، انواع دیگر تحریم‌های مالی را علیه ایران به اجرا گذاشته است

^{۲۸} Office Of Foreign Asset Control (OFAC) Department of Treasury

بنابراین در شرایطی که یکی از مصادیق تحریم ها کنترل مبادی و مقاصد و مبالغ ارزهای انتقالی بین کشورهاست، طراحی روش های تامین و نقل و انتقال ارز به منظور تجارت و سرمایه گذاری بایستی در صدر راهبردهای اقتصاد مقاومتی قرار گیرد.

از این منظر تثبیت موقعیت پول ملی در قبال ارزهای خارجی، تقویت سبد ارزی کشور، انجام معاملات کالایی پایاپای و یا تشکیل اتاق پایاپای ارزی با کشورهای دوست و همچنین تشکیل شبکه های بانکی مشترک با کشورهای دوست و هم پیمان، جابجایی نقدی ارز، تخصیص ارز ناشی از صادرات به مشتریان متقاضی واردات کالا در خارج از کشور و ... می تواند به عنوان محورهای اصلی در طراحی سیاست های ضد تحریمی قرار گیرد. البته هر یک از محورهای فوق نیازمند توضیحات مفصل و مبسوطی است که خارج از حوصله این مقاله است.

۹.۶ حرکت از اقتصاد منبع محور به سمت اقتصاد دانش بنیان - توسعه شرکت های دانش بنیان

اقتصاد مقاومتی است؛ یعنی اقتصادی که همراه باشد با مقاومت در مقابل کارشکنی دشمن، خباث دشمن؛ دشمنانی که ما داریم. به نظر من یکی از بخشهای مهمی که میتواند این اقتصاد مقاومتی را پایدار کند، همین کار شماسست؛ همین شرکتهای دانش بنیان است؛ این یکی از بهترین مظاهر و یکی از مؤثرترین مؤلفه های اقتصاد مقاومتی است؛ این را باید دنبال کرد. (مقام معظم رهبری، ۱۳۹۱)

تاسیس پارک های علم و فناوری، مراکز رشد و انکوباتورها، تشکیل فنپازارها و تشکیل حلقه های نظام ملی نوآوری، مجموعه اقداماتی را تشکیل می دهد که فعالیت های تولید علم در کشور را به نوآوری و تولید محصولات و خدمات جدید گره می زند و موجبات تولیدات کیفی با ارزش افزوده بالا می شود و بتدریج از اقتصاد وارداتی به اقتصاد درونزا مبتنی بر دانش و فناوری های نو تبدیل می شود. در کشور ما نیز اقدامات گسترده ای برای فعالیت های تحقیق و توسعه و نوآوری شکل گرفته بگونه ای که بخشی از دستاوردهای آنها به مرحله تجاری سازی و کسب سهم بازار رسیده است.

۱۰.۶ باز توزیع منابع یارانه ای سهم صنعت و بنگاه های تولیدی و خدماتی

هدفمند کردن یارانه ها هم در جهت شکل دادن به اقتصاد ملی است؛ که اینها میتواند هم رونق ایجاد کند - در تولید، در اشتغال - و هم موجب رفاه شود؛ اینها مایه ی رشد تولید کشور، رشد اقتصادی کشور، مایه ی اقتدار یک کشور است. با رشد تولید، یک کشور در دنیا اقتدار حقیقی و آبروی بین المللی پیدا میکند. این کار بایستی به انجام برسد.

آزاد سازی نسبی قیمت حاملهای انرژی، موجب افزایش قیمت تمام شده آندسته از کالاها و خدماتی می شود که تولید و تأمین آنها نیاز به مصرف انرژی دارد. لذا سهم یارانه های ناشی از آزادسازی نسبی سطح قیمت حاملهای انرژی که طبق قانون باید به بخش صنعت و بنگاههای اقتصادی تعلق گیرد، باید توسط مسئولین ذیربط چاره اندیشی و مورد اقدام قرار گیرد تا آنان نیز با نقدینگی ناشی از آن بتوانند برای بهینه سازی و صرفه جویی در مصرف انرژی واحدهای تحت مدیریت خویش اقدام نمایند.

۱۱.۶. افزایش بهره‌وری عوامل تولید (کاهش زمان انجام پروژه‌ها)

استفاده‌ی حداکثری از زمان و منابع و امکانات. از زمان باید حداکثر استفاده بشود. طرح‌هایی که سال‌های متمادی طول میکشید، امروز خوشبختانه با فاصله‌ی کمتری انسان می‌بیند که فلان کارخانه در ظرف دو سال، در ظرف هجده ماه به بهره‌برداری رسید. باید این را در کشور تقویت کرد. (مقام معظم

رهبری، ۱۳۹۱)

از آنجا که هر چه پروژه‌های ناتمام در کشور افزایش یابد، از یک سو باعث افزایش قیمت تمام شده پروژه و آغاز استهلاک و تخریب زودرس بناها و مستحذات پروژه می‌شود و از سوی دیگر سرمایه‌گذاری‌هایی که بهره‌برداری از آنها بتعویق بیفتد، موجب تورم در جامعه و عدم اشتغال بموقع برای متقاضیان کار می‌شود، لذا بایستی برای حل مشکلات اقتصادی کشور با یک حکم حکومتی، هیأتی نسبت به اولویت بندی پروژه‌های ناتمام برای تسریع در سرمایه‌گذاری اقدام نموده و جلوی کلنگ زنی و آغاز پروژه‌های جدید گرفته شود. از طرفی عدالت سرزمینی اقتضا دارد، اولویت‌بندی پروژه‌ها بر اساس آمایش سرزمینی صورت پذیرد.

۱۲.۶. ثبات نسبی در قوانین و سیاست‌ها و حرکت بر اساس برنامه

حرکت بر اساس برنامه، یکی از کارهای اساسی است. تصمیم‌های خلق‌الساعه و تغییر مقررات، جزو ضربه‌هایی است که به «اقتصاد مقاومتی» وارد میشود و به مقاومت ملت ضربه می‌زند. این را، هم دولت محترم، هم مجلس محترم باید توجه داشته باشند؛ نگذارند سیاست‌های اقتصادی کشور در هر زمانی دچار تذبذب و تغییرهای بی‌مورد شود.

ضمن آنکه اصل بر ثبات در قوانین و سیاست‌ها و حرکت بر اساس برنامه‌ها است، لیکن در شرایط خاص و خصوصاً با توجه به تصمیمات زود به زود و پیاپی دشمن و تغییر تاکتیک‌ها و افزایش مصادیق تحریم‌ها از سوی نظام سلطه بایستی ستاد تدابیر ویژه بصورت ویژه در صحنه حضور داشته باشد و در راستای پاسخگویی بموقع به تحریم‌ها و موارد استثنائی عمل نماید و این موضوع ممکن است منجر به تغییر سیاست‌ها و یا برنامه‌ها و یا حتی استثناء قائل شدن برای قوانین و مقررات جاری شود. در این راستا ممکن است، ترکیب ستاد تدابیر ویژه نیاز به ترمیم و حضور نمایندگان از قوای مقننه و قضائیه نیز داشته باشد که با صلاحدید مقام معظم رهبری باید عمل شود.

۱۳.۶. افزایش اشتغال و کارآفرینی در بخش‌ها با ارزش افزوده بالا

این تحریم‌ها دلیلی است برای همه‌ی مسئولان و دلسوزان کشور که خود را موظف بدانند، مکلف بدانند به ایجاد کار، به تولید، به کارآفرینی، به پر رونق کردن روزافزون این کارگاه عظیم؛ که کشور ایران حقیقتاً امروز یک کارگاه عظیمی است. همه خودشان را باید موظف بدانند. (مقام معظم رهبری،

۱۳۸۹)

یکی از مسایل اساسی کشور حفظ اشتغال و توسعه کارآفرینی برای افراد جویای کار در جامعه می باشد. بدیهی است در مواجهه با آثار تصمیمات دشمن و اعمال تحریم ها ممکن است عده ای نیز در شرف بیکاری قرار گیرند و یا سهم تأمین منابع مالی برای سرمایه گذاری از منابع خارجی دچار محدودیت هایی شود، در چنین شرایطی است که باید تدابیر و سیاستها را بگونه ای تجدید نظر نمود تا تأمین اجتماعی به حمایت از افرادی که بیکار می شوند، بر آید، از منابع صندوق توسعه ملی برای سرمایه گذاریهای جدید منتها در حوزههای دارای ارزش افزوده بالاتر و دارای طرح اقتصادی پر بازده استفاده شود و فرصتها از دست نرود.

۱۴,۶. به مخاطره انداختن بهره برداری از امنیت انرژی منطقه توسط آمریکا و اروپا

اقتصاد مقاومتی تحریم بنزین را خنثی کرد. و بقیه‌ی چیزهائی که مورد نیاز کشور است. (همان)

۷. راه کارهای برون رفت از تحریم و توسعه اقتصاد مقاومتی

۷,۱. تقویت بلوک های منطقه ای از قبیل:

• اتحاد آسه آن و چین

• اتحادیه اقتصادی کشورهای آمریکای لاتین(آلبا)

• اتحادیه اکو

• اتحادیه کشورهای آفریقا

۷,۲ تقویت سیستم های مالی موازی دلار

• جایگزینی دلار توسط واحد پولی صندوق بین المللی پول یا همان SDR

• ایجاد نظام های ارزی منطقه ای

• موافقت نامه های پایاپای ارزی

• ایجاد استاندارد کالایی برای پول

۳,۷ فروش نفت و گاز در بورس نفت و بورس گاز بر پایه ریال

• بر خورداری از تجربه جهانی در این زمینه:

تجربه کشور نروژ در فروش نفت به واحد پول ملی اش(کرون)

برنامه ریزی روسیه برای فروش نفت بر حسب روبل در بورس نفت سن پترزبورگ

• همراه سازی کشورهای تولیدکننده نفت برای فروش نفت در بورس های یکدیگر

فروش نفت ایران در بورس نفت سن پترزبورگ روسیه و متقابلا فروش نفت روسیه در بورس نفت کیش

ایران

۷,۴ افزایش اعتبار پول ملی در عرصه بین الملل

- ۷,۵. افزایش امنیت سرمایه گذاری خارجی بویژه در حوزه نفت و گاز
- ۷,۶. امکان انتشار اوراق قرضه با پشتوانه نفت برای سرمایه گذاری های جدید و توسعه میادین نفت و گاز کشور
- ۷,۷. شفاف سازی ساز و کار فروش نفت خام، پیشگیری از تخلفات و فساد احتمالی از سوی شرکت های خارجی و انجام تبانی
- ۷,۸. کنترل بخشی از بازار نفت توسط کشورهای صادرکننده نفت
- ۷,۹. ایجاد زمینه برای قیمت گذاری نفت به واحد پول ملی کشورهای صادرکننده و کاهش تقاضای مبادلاتی دلار
- ۷,۱۰. شکل گیری قیمت های جدید و رقابتی در بازار نفت
- ۷,۱۱. توسعه خدمات جانبی بورس نفت از قبیل بیمه، بانک، حمل و نقل و ...
- ۷,۱۲. ایجاد بورس بین المللی مواد
- فروش آلومینیوم، فولاد، مس و ... در بورس مواد
- ۷,۱۳. ایجاد شبه پول جدید بین المللی بر پایه انرژی و مواد
- جایگزینی سهام و اوراق عرضه شده در بورس های انرژی و مواد با ارزهای بین المللی همچون دلار
 - انجام معاملات اقتصادی داخلی و خارجی با استفاده از سهام و اوراق بورس های انرژی و مواد
- ۷,۱۴. انجام مبادلات اقتصادی با پول کشورهای مقابل یا تجارت با طرف های خارجی بر پایه پول های دو جانبه
- ۷,۱۵. مبادلات تهاتری
- استفاده از اوراق ضمانتی مانند برات در انجام معاملات: بازار تهاتری ایرانیان
- ۷,۱۶. ایجاد بیمه بین المللی تجارت و دریانوردی
- تأسیس بیمه چندملیتی با مشارکت کشورهای BRICS و ایران
 - تأسیس یک بیمه چندملیتی در اتحادیه شانگهای با مشارکت ایران
- ۷,۱۷. بهره برداری از موقعیت ژئوپلیتیک ایران
- ۷,۱۸. ایجاد وابستگی های متنوع اقتصادی با کشورهای منطقه
- خرید نفت و گاز طبیعی از کشورهای اطراف
 - بهره گیری از موقعیت استراتژیک جغرافیایی ایران در انتقال انرژی
 - خرید گاز ترکمنستان، آذربایجان، قطر و ایفای نقش بازیگر بزرگ انرژی در جهان
 - خرید گندم و جو مازاد روسیه، قزاقستان و صادرات گوشت و محصولات باغی به آنها
 - خرید برنج مازاد از پاکستان به جای خرید از ویتنام، تایلند و ...

- اتصال خطوط ریلی کشور به کشورهای همسایه شامل پاکستان، آذربایجان و ...
۷,۱۹. ورود به بازار جهانی مواد و تجهیزات پیشرفته
- حمایت اعتباری از شرکت های دانش بنیان و بنگاه های اقتصادی کشور به منظور ورود در
مناقصات بین المللی
- اختصاص یارانه و ارایه قیمت های بسیار نازل در فروش مواد و تجهیزات پیشرفته
۷,۲۰. ایجاد شبکه انتقال پیام مالی بین المللی
- راه اندازی شبکه ای موازی شبکه سوئیفت
۷,۲۱. ایجاد بازار ارزی موازی بازار فارکس
- تعیین نرخ های مبادله ارزی مستقل از بازار فارکس
۷,۲۲. دیپلماسی و جنگ روانی
- تبلیغات گسترده در بستن تنگه هرمز با عنایت به هدف آمریکا در منطقه خلیج فارس (آرامش
یا تنش) منافع آمریکا به جهت امنیت انرژی متقارن با آرامش منطقه است یا با تنش آن
در ۳۵ سال اخیر ۷ کشور عمده تولید کننده اوپک از طریق آمریکا تحریم شده اند کشورهایی همچون
ونزوئلا، آنگولا، عراق، لیبی، نیجریه، ایران و اکوادور که باید مشخص شود هدف آمریکا از تحریم
بیش از ۳۵٪ ذخایر نفتی جهان چه بوده است. که مشخص می کند تحریم بخشی از سیاست های
آمریکا جهت امنیت انرژی می باشد که از توسعه میدین جلوگیری و مدیریت توزیع و تولید را داشته
باشد
- ۷,۲۳ استفاده از ظرفیت مردم
- فروش نفت به مردم در قالب قراردادهای آتی به صورت ریالی و هزینه کرد آن در پالایشگاه
های ناتمام و یا احداث پالایشگاه های کوچک
- ۷,۲۴ استفاده از ظرفیت کشورها بدون تبادل پول
- خرید پالایشگاه، پمپ بنزین، پتروشیمی در کشورهایی که پول ایران در آن قرارداد و قادر
به پرداخت آن نیست مثل روسیه، چین و هند، که از این طریق ایران نفت خود را جهت
صادرات به پالایشگاه خود در کشورهای ثالث برده و اقدام به تولید فراورده و صادرات آن
نماید. (مصادق: فروش پالایشگاهی در مالزی)
- ۷,۲۵. ایجاد بازارهای جدید
- استفاده از ظرفیت پایین بسیاری از کشورها مثل چین در ذخیره استراتژیک
- ایجاد شبکه های بازاریابی گسترده و ورود بخش خصوصی جهت فروش

۸. جمع بندی و نتیجه گیری

بنابر آنچه گفته شد، نتیجه گیری می شود که نبرد میان حق و باطل یک نبرد همیشگی است و تا زمانی که ایران طلایه داری جبهه حق را بر عهده دارد آماج تحریم های پی در پی خواهد بود که ضرورت طراحی یک اقتصاد مقاومتی با مولفه ها و نقاط تمرکز جدید را بیش از پیش نمایان می سازد. در این میان دو راهبرد اساسی جهت مقابله وجود خواهد داشت. یک راهبرد استفاده از راهکارهای کوتاه مدت و موقتی است که اگرچه منفعلانه بوده و اعمال آن روز به روز سخت تر می گردد، لکن در بعضی موارد راه گشاست. راهبرد دوم که راهبرد اساسی و بلند مدت می باشد، توجه به ظرفیت های کشور و اعمال راهکارهای بلند مدتی است که منجر به استقلال اقتصادی کشور گشته و زمینه ساز تشکیل اقتصاد مقاومتی است. در این میان مواردی چون، اصلاح الگوی مصرفی مردم و دولت، ایجاد الزامات اساسی جهت توسعه خرید کالای ایرانی، مردمی کردن اقتصاد، طراحی نوین در بودجه های سنواتی دولت بر اساس رویکرد کاهش هزینه ها و طراحی منابع نوین درآمدی که زمینه ساز کاهش وابستگی بودجه به درآمدهای نفت می باشد، بازتعریف روابط تجاری بر اساس منافع ملی و ... به عنوان محورهای اصلی طراحی اقتصاد مقاومتی توجه و بازبینی قرا گرفتند.

فهرست منابع و مآخذ

آذری و همکاران، مصطفی (۱۳۸۷). تحریم اقتصادی: آثار و پیامدها، سیاست ها و راهکارها، موسسه تدبیر اقتصاد، ۷-۱۰

اسماعیلی، بابک (۱۳۸۷). شکست تروریسم مالی غرب علیه ایران؛ تعامل در تقابل، روزنامه کیهان، <http://vista.ir/article/۳۶۵۱۴۸>

بانک جهانی (۱۳۸۱). گزارش توسعه سال های ۲۰۰۰-۲۰۰۱، مبارزه با فقر، ترجمه معاونت امور اجتماعی سازمان مدیریت و برنامه ریزی تهران: انتشارات سازمان برنامه ریزی و مدیریت کشور. صفحه ۱۳

بانک اطلاعاتی سری های زمانی اقتصادی بانک مرکزی، اداره بررسی ها و سیاست های اقتصادی، www.tsd.cbi.ir

پروین، سهیلا (۱۳۸۶). تاثیر رشد اقتصادی بر فقر در اقتصاد ایران، مجله پژوهشی دانشگاه اصفهان، شماره ۲۶ صفحات ۹۸-۹۹

پیغامی، عادل (۱۳۹۰). تعریف اقتصاد مقاومتی، www.khamenei.ir

خامنه‌ای، سیدعلی (۱۳۸۹)، بیانات در دیدار جمعی از کارآفرینان سراسر کشور، www.khamenei.ir

خامنه‌ای، سیدعلی (1390)، بیانات در دیدار نمایندگان مجلس شورای اسلامی، www.khamenei.ir

خامنه‌ای، سیدعلی (۱۳۹۱)، بیانات در دیدار کارگزاران نظام، www.khamenei.ir

خامنه‌ای، سیدعلی (۱۳۹۱)، بیانات در دیدار جمعی از پژوهشگران و مسئولان شرکت‌های دانش‌بنیان،

www.khamenei.ir

خامنه‌ای، سیدعلی (۱۳۹۱)، بیانات در دیدار جمعی از کارآفرینان سراسر کشور، www.khamenei.ir

خضری، محمد (۱۳۸۸). بیماری هلندی و ضرورت استفاده درست از درآمدهای نفتی، فصلنامه مطالعات

راهبردی سال دوازدهم، شماره چهارم، شماره مسلسل 46، ص ۷۱

زمانی، علی اکبر (۱۳۸۸). درآمدی بر ابعاد مفاسد و جرائم اقتصادی و پیامدهای آن بر امنیت ملی، نشریه کارآگاه،

دوره دوم، سال دوم، شماره ۷، ص ۳۳

زمانی، هادی (۲۰۰۷). کارایی سیاست تحریم اقتصادی و چشم انداز قطعنامه شورای امنیت علیه جمهوری

اسلامی، لندن، انتشارات hz، ص ۳۱

داوودی، پرویز (۱۳۷۴). اقتصاد خرد، تهران، دانشگاه تربیت مدرس، ص ۱۲-۲۰۸

داوود دانش جعفری، (۱۳۹۱). خصوصی سازی چگونه موجب پیشرفت اقتصادی می شود؟، خبرآنلاین،

www.khabaronline.ir/detail/234747/weblog/daneshjafari

سلمانی، بهزاد، یآوری، کاظم (۱۳۸۳). سیاست تجاری و رشد اقتصادی: مورد کشورهای صادرکننده نفت،

فصلنامه پژوهش های بازرگانی، شماره ۳۰، ص ۴۰

شیرخانی، محمدعلی، قنبرلو، عبدالله (۱۳۸۷) هژمونیسیم تجاری آمریکا: شرایط دوره پس از جنگ سرد، فصلنامه

سیاست، دوره ۳۸، شماره ۲، ۱۶۷-۱۶۸

صادقی یارندی، سیف اله و مسعود طارم سری (۱۳۸۵). فرهنگ توصیفی اصطلاحات تجاری بین الملل و سازمان

جهانی تجارت، تهران، موسسه مطالعات و پژوهش های بازرگانی، انتشارات چاپ و نشر بازرگانی

عزتی، مرتضی (۱۳۸۸). درباره اصلاح الگوی مصرف (۱) ابعاد اصلاح الگو، مرکز پژوهش های مجلس، دفتر

مطالعات اقتصادی، گزارش شماره ۹۶۳۶: ۱۳-۱۸

قدیری اصل، باقر (۱۳۶۸). سیر اندیشه‌های اقتصادی، تهران، انتشارات دانشگاه تهران، ص ۱۱۶.

گمرک جمهوری اسلامی ایران، گروه تحلیل‌های آماری (۱۳۹۰). آمار مقدماتی تجارت خارجی جمهوری اسلامی

ایران دوازده ماهه ۱۳۸۹، شماره گزارش: ۹۰۱۰۱۴۰۰۱

محمود واعظی، (۱۳۹۰). علل فروپاشی اتحاد جماهیر شوروی، فصلنامه‌های پژوهشکده تحقیقات راهبردی،

www.isjournals.ir/fa/special-article

مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی (۱۳۸۷). مشخص نبودن تاثیر تحریم‌های ایالات متحده علیه جمهوری

اسلامی ایران و لزوم بازبینی آن، ترجمه نجمه رضایی نیک، گزارش شماره ۸۹۳۴.

میثم نریمانی، (۱۳۸۹). جایگاه دلار در نظام آینده پولی بین‌المللی، ارائه دسته‌بندی از گزینه‌های پیش‌رو، روزنامه

دنیای اقتصاد، شماره ۲۱۶۷، <http://www.magiran.com/>

میثم نریمانی، (۱۳۸۸). چشم انداز اقتصادی شرایط اقتصادی پیش‌روی آمریکا، روزنامه دنیای اقتصاد،

شماره ۱۹۸۳، <http://www.magiran.com/>

نهادندی، هوشنگ (۱۳۵۲). تاریخ مختصر عقاید اقتصادی، تهران، انتشارات دانشگاه تهران، ص ۲۴۹.

نیکی اسکویی، کامران، اسدا... زاده بالی، میر رستم، زمانیان، محبوبه (۱۳۸۸). بررسی نقش مالیات در کسری

بودجه دولت، فصلنامه تخصصی مالیات/دوره جدید/شماره پنجم (مسلسل 53)، ص ۴۰

هادی زنوز، بهروز (۱۳۸۴). فقر و نابرابری درآمدی در ایران، نشریه رفاه اجتماعی، ۱۷۰-۱۷۳

یاوری، کاظم، محسنی، رضا، آثار تحریم‌های تجاری و مالی در اقتصاد ایران: تجزیه و تحلیل تاریخی، فصلنامه

مجلس و پژوهش، سال ۱۶، شماره ۶۱، ۱۳۸۹، ۱۳-۱۴

Clemence, M.A., Williamson, J. (2001a); "Tariff Growth Paradox? Protection's Impact the World Around 1857 – 1997", NBER Working Paper, No.8459.

De Silva, K. Migara O. (1994), *The Political Economy of Windfall: The Dutch Disease (Theory and Evidence)*, Center in Political Economy. Washington University

Ferrier Ronald, (1982), *The History of the British Petroleum Company*, Cambridge University Press, 454

Irwin, D.A. (2000a); "Did Import Substitution Promote Growth in the Late Nineteenth Century?", NBER Working Paper, No.8571.

Irwin, D.A. (2000b); "Interpreting the Tariff Growth Correlation of the Late Nineteenth Century", NBER Working Paper, No.9739.

Lopez George and A. David. *Cortright: Sanction Sava, An Alternative to Military Intervention*, The Flecher Forum, Fase/3/385-404, 1995

Lyman Miller, (2005), *China an Emerging Superpower?*, Stanford Journal of International Relations, www.stanford.edu

Meron, Jil, "Democraey, Dendency, and Destabilization: The Shaking of Alendes Regim",
Political Science Quarterly, Vol. 105, No. 1. 1990

O`Rouck.,K.H. (2000); "Tariffs and Growth in the Late 19th Century" *Economic Journal*,
110:456- 483.

Smith, Adam (1744). *An Inquiry Into The Nature And Cause Of The WEALTH OF
NATIONS*, London, W. Strahan and T. Cadell

The Dutch Disease, (November 26, 1977), *The Economist*, pp. 82-83.